

BREU HISTÒRIA D'ONDARA

Robert Miralles i Cebrià

Els diferents jaciments arqueològics localitzats en les rodalies d'Ondara corroboren que el seu territori ha estat humanitzat des de l'antiguitat.

Els primers assentaments humans es troben al cim de Segària, en la seua vessant nord (cova del Colom, del paleolític), i a les coves del Corb, del paleolític mitjà, i Fosca, habitada durant l'Eneolític i emprada com a santuari pels ibers.

L'ocupació de la planura, al voltant del barranc de l'Alberca i el riu Girona, es produeix durant el període de dominació romana, en forma de *villae*, que ací adopta la forma de construcció rural orientada a l'explotació de la terra, preferentment, al cultiu de la vinya i la producció de vi per a l'exportació; la més important, que comptava amb necròpolis i una terrisseria per a la fabricació d'àmfores, fou descoberta a la partida Vinyals en el transcurs de les obres de construcció de l'Autopista A-7. A banda, hi ha altres estacions arqueològiques romanes, a les partides de la Barraca, les Pujades i el Pla de la Font. De l'estada dels romans hi romanen algunes inscripcions funeràries, que són exhibides al claustre de l'Ajuntament, i en el Museo Arqueològic de Dénia, on es custòdien la majoria de materials obtinguts en diferents excavacions per l'arqueòleg José Antoni Gisbert Santonja.

No s'ha d'atribuir a la colonització romana la fundació d'Ondara, ja que el seu naixement, com a nucli de població, sembla ser d'origen musulmà amb tota seguretat, així com el castell que coronava el punt més alt de la població, del qual només es conserven visibles uns llenços de la muralla, un finestral medieval i una torre –de les quatre amb què comptava el castell–, que alberga en l'actualitat el rellotge del poble. Historiadors, com Mikel d'Epalza, afirmen, citant font originals àrabs, que Ondara fou una gran ciutat i capital d'una demarcació territorial de Sark Al-àndalus,

destruïda pels berbers al segle XI. Un poc més tard, hi ha documentada l'estada del cabdill castellà Rodrigo Díaz de Vivar, el Cid Campeador, al castell d'Ondara, que fortificà i millorà.

En el procés d'expansió territorial de la corona d'Aragó cap al sud, Ondara s'incorporarà a la civilització occidental el 6 de juny de 1244, data en què el rei Jaume I entrà en la població; tot i això, la totalitat de la població continuarà sent musulmana, havent de passar molts anys fins que apleguen els primers colons cristians. Ondara passarà en aquest temps, de mà en mà, com a propietat de la Corona i també propietat senyorial: Berenguer de Palau, Bernat de Bonastre, etc, fins acabar en el Ducat de Gandia, sota la figura destacada d'Alfons el Vell, a primeries del segle XV.

Precisament, un nét de l'anterior, N'Hug de Cardona, encetarà la línia dels Cardona, senyors d'Ondara i marquesos de Guadalest, a mitjans del segle XV, llinatge que perdurarà fins l'extinció d'aquesta nissaga, a finals del segle XVII, per falta de descendència del darrer Cardona d'aquesta branca, Isidre. Durant tot aquest temps, Ondara viurà sota un règim senyorial, que anirà endurint-se amb el temps, i un poblament dual, doncs junt a la majoria musulmana conviu una minoria de famílies cristianes que, tot plegat, mai superarà les 150 ànimes. Eclesiàsticament, Ondara se segrega de Dénia i s'inicia la construcció de la parroquia de Santa Anna en els darrers anys del segle XVI.

Aquesta situació acabarà dramàticament amb el decret d'expulsió de 1609, que dugué a l'exili vora un miler de moriscos ondarencs. La resta del segle XVII es caracteritzarà per les dificultats en superar la pèrdua de població morisca; a Ondara arriben persones i famílies dels pobles del voltant, mallorquins, francesos, atraguts per les terres ermes i de qualitat deixades pels moriscos; l'orde de Franciscans mínims, a l'empar del marquès de Guadalest, s'hi estableix el 1611 i funda un convent, encara en peu. Diferents episodis de gran mortalitat, en especial, la de pesta bubònica de 1647-1652, retardaran la recuperació demogràfica i econòmica d'Ondara, que no serà visible fins

el final de segle, quan se li concedeix el privilegi reial de celebrar Fira per Santa Teresa, esdeveniment que encara rememorem anualment els ondarencs. El primer i tímid eixample urbà pren forma, a partir dels carrers Major, Església, Sant Josep, etc.

El segle XVIII, llevat d'alguns episodis puntuals, com ara la Guerra de Successió, on Ondara fou austracista, lluitant contra l'aspirant borbó a la corona –sent cremada i saquejada en represàlia-, l'impuls demogràfic i econòmic fou notable, propulsant el creixement urbà a un segon eixample; el cultiu de la morera i la producció de seda en brut contribueixen a aquesta milloria. La població a finals de segle arribarà als 1.200 habitants.

Però serà el segle XIX i, en especial, la segona meitat de la centúria, on la població es multiplicarà per tres, arribant a 3.500 habitants el 1900; la superfície urbana es duplicarà, seguint els eixos viaris de dues noves carreteres, la de Cocentaina a Dénia i, sobretot, la nacional de Silla a Alacant; s'obriran carrers i s'edificaran habitatges, alguns de gran valor arquitectònic, en els carrers Major, Església, Roser, etc. En la base d'aquesta embranzida econòmica i social hi ha la transformació de l'agricultura tradicional d'autoabastiment en una altra comercial, dirigida a l'exportació de la pansa, a partir de l'assecat del raïm moscatell, de la qual s'obtindrà un gran benefici econòmic: la construcció del Teatre Eslava el 1886 i de la Plaça de Bous el 1901 simbolitzen aquesta autèntica edat d'or.